

Adam Martofel

Pokój niemożliwy – Kurdowie w Turcji pod rządami AKP

Streszczenie: Celem niniejszego artykułu jest omówienie polityki Republiki Turcji pod rządami AKP wobec Kurdów, największej mniejszości etnicznej w tym kraju. Głównym punktem odniesienia jest sytuacja wewnętrzna w Turcji w pierwszej dekadzie XXI w. Autor wskazuje na początki kolejnego etapu konfliktu kurdyjsko-tureckiego, biorąc pod uwagę wyniki wyborów prezydenckich i parlamentarnych w latach 2014–2015 oraz politykę Turcji po nieudanej próbie zamachu stanu w lipcu 2016 r. Artykuł przedstawia nową falę represji politycznych wobec Kurdów i omawia kwestię kurdyjską jako jeden z głównych problemów kluczowych regionalnych graczy, uwzględniając Turcję, Iran, Syrię oraz Federację Rosyjską. Ponadto, artykuł wskazuje zaangażowanie militarne Turcji w wojnie domowej w Syrii i implikacje tegoż zaangażowania dla sytuacji Kurdów w Turcji i w regionie. W wyniku analizy autor podkreśla możliwość wzmocnienia kurdyjskich nastrojów nacjonalistycznych oraz zwiększenia wsparcia Kurdów dla PKK. Efektem nowej strategii walki z PKK może być postępująca polaryzacja polityczna. Jest więc również prawdopodobne, że PKK zintensyfikuje swoją działalność. Jednocześnie strategia ta może skutkować konsolidacją elektoratu AKP i Erdoğan i w rezultacie do umocnienia rządu. W wymiarze regionalnym strategia ta wymaga zwiększonej aktywności Turcji w Iraku i Syrii. Biorąc pod uwagę relacje pomiędzy PKK i PYD, turecka interwencja wojskowa w Syrii i zaangażowanie w Iraku mogłyby doprowadzić do większej konsolidacji Kurdów we wszystkich trzech państwach. W kwestii stosunków międzynarodowych, skutkować to może spotęgowaniem napięć pomiędzy Turcją i Iranem oraz rządem w Bagdadzie.

Słowa kluczowe: Kurdowie, Turcja, Konflikt kurdyjsko-turecki, AKP, Proces pokojowy.

Wprowadzenie

Polityka Republiki Turcji wobec Kurdów, największej mniejszości etnicznej państwa tureckiego, ewoluowała na przestrzeni kilkunastu lat od zaprzeczenia i przymusowej asymilacji do uznania kulturowej odrębności i tożsamości kurdyjskiej. W ramach polityki bezpieczeństwa Turcji, społeczność kurdyjska stała się największym wyzwaniem dla wewnętrznej stabilności państwa oraz ochrony interesów Turcji w regionie Bliskiego Wschodu. Mniejszość kurdyjska w wyniku liberalnych reform wewnętrznych oraz sytuacji militarnej i politycznej w Syrii i Iraku stała się jednym z bardziej aktywnych i ambitnych aktorów politycznych w regionie. Trwający od 2011 r. wewnętrzny konflikt zbrojny w Syrii oraz powstanie i ekspansja tzw. Państwa Islamskiego ponownie zwróciły uwagę społeczności międzynarodowej na Bliski Wschód i tym samym na kwestię kurdyjską. Czynniki te stały się także determinantami polityki bezpieczeństwa państw regionu, m.in. przyczyniając się do redefinicji polityki bliskowschodniej Turcji, w ramach której Kurdowie stanowią istotne ogniwo.

Celem niniejszego artykułu jest próba analizy ewolucji stosunku tureckich władz centralnych wobec mniejszości kurdyjskiej, a także wobec aktywności i dążeń autonomicznych Kurdów. Przedmiotem badań jest okres sprawowania władzy przez Partię Sprawiedliwości i Rozwoju (tur. *Adalet ve Kalkınma Partisi*, AKP) w latach 2002–2016, począwszy od zwycięstwa w wyborach parlamentarnych do konsekwencji wynikających z nieudanej próby zamachu stanu i kolejnej odsłony konfliktu kurdyjsko-tureckiego. Przedmiotem publikacji jest także ocena wpływu, jaki wywiera problem kurdyjski na politykę bezpieczeństwa Republiki Turcji, a szczególnym celem jest ukazanie różnych aspektów wzajemnych relacji z uwzględnieniem zagadnień walki politycznej, militarnej oraz ochrony tożsamości kulturowej.

W celu bliższego poznania przedmiotu badań należy cofnąć się do 2002 r., kiedy to do władzy doszła utworzona zaledwie rok wcześniej AKP. Zwycięstwo partii Recepta Tayyipa Erdoğan, utożsamiane było z rozdrobnieniem tureckiej sceny politycznej (46% elektoratu oddało swój głos na ugrupowania, którym nie udało się przekroczyć progu wyborczego), a także korzystną ordynacją wyborczą (m.in. wysoki próg wyborczy wynoszący 10%)¹. Tego samego roku Unia Europejska uznała Partię Pracujących Kurdystanu (kurd. *Partiya Karkerên Kurdistanê*, PKK) za organizację terrorystyczną, a w 2003 r. kurdyjska organizacja została przemianowana na Ludowy Kongres Kurdystanu- Kongra-Gel- zawieszając działalność niepodległościową, skupiając się na postulatach związanych z walką o autonomię oraz prawa mniejszości kurdyjskiej w Turcji. Problem kurdyjski nabrał zupełnie innego wymiaru po rozpoczęciu w 2005 r. negocjacji akcesyjnych Turcji do UE. Pomimo okoliczności będących dla strony tureckiej czynnikami determinującymi odejście od rozwiązań siłowych (rozpoczęcie negocjacji akcesyjnych, zawieszenie działalności niepodległościowej przez PKK), wartym podkreślenia jest fakt, iż to za rządów AKP podjęto próbę politycznego rozwiązania konfliktu kurdyjsko-tureckiego na drodze negocjacji i decentralizacji państwa.

Sytuacja wewnętrzna oraz atmosfera polityczna systematycznie pogarszały się za sprawą braku woli politycznej obu stron konfliktu do rozpoczęcia negocjacji i procesu pokojowego. Niemniej jednak udało się osiągnąć porozumienie i w 2013 r. bojownicy PKK wycofali się z terytorium Turcji do Iraku. Zapoczątkowało to ponad dwuletni proces pokojowy, polegający na prowadzeniu negocjacji warunków złożenia broni pomiędzy Turcją a Abdullahem Öcalanem, liderem PKK. Do kolejnej eskalacji konfliktu doszło w wyniku wyborów politycznych w latach 2014–2015 oraz w obliczu oblężenia kurdyjskiego Kobane, miasta leżącego w północnej Syrii na granicy z Turcją. Oba te wydarzenia uwypukliły kwestie sporne i doprowadziły do zakończenia procesu pokojowego. Kluczową cezurą w kon-

---

¹ M. Matusiak, *Wielki Skok. Turcja pod władzą Erdoğan*, Warszawa 2015, s. 12–13.

flikcie kurdyjsko-tureckim stał się nieudany pucz wojskowy w lipcu 2016 r. W jego następstwie oraz w wyniku wprowadzenia stanu wyjątkowego, władze tureckie przyjęły nową strategię walki z Partią Pracujących Kurdystanu, zgodnie z którą celem ma być całkowita likwidacja organizacji. Wznowienie konfliktu kurdyjsko-tureckiego może mieć istotne konsekwencje dla dalszej polaryzacji politycznej w Turcji oraz do zwiększenia zaangażowania państwa tureckiego w Syrii i Iraku.

Kurdowie w Turcji – geneza problemu

Naród kurdyjski, któremu nigdy nie było dane posiadać własnego państwa, związany był na przestrzeni całej swojej historii z różnymi organizmami państwowymi. Na obszarach uznawanych za rdzennie kurdyjskie stykały się niegdyś wpływy kultur babilońskiej, asyryjskiej, arabskiej, perskiej, ormiańskiej, częściowo hebrajskiej i wreszcie tureckiej. W 1908 r. powołano w Ankarze Kurdyjski Komitet Narodowy, co było wynikiem rozluźnienia polityki coraz słabszego reżimu osmańskiego wobec umacniającego się na przełomie XIX i XX w. ruchu młodotureckiego. Na początku XX w. nastąpiło narodowe przebudzenie Kurdów, które usłane było kilkoma burzliwymi wydarzeniami. Pod koniec I wojny światowej osmańska Wysoka Porta, chcąc zneutralizować oddziaływanie separatyzmów ormiańskiego i kurdyjskiego, wykorzystwała tureckich Kurdów do ataków na Ormian i chrześcijańskich Asyryjczyków. W nacjonalistycznej Turcji Mustafy Kemala Atatürka zaprzeczono istnieniu odrębnego narodu kurdyjskiego, wliczając jego przedstawicieli do niepodzielnego narodu tureckiego, nadając im miano tzw. Turków górskich. Wówczas zakazano posługiwania się językiem kurdyjskim oraz obchodzenia tradycyjnego święta Newroz – kurdyjskiego nowego roku. Powyższe sankcje prześladowały Kurdów tureckich przez kolejne dekady i w pewnej mierze przetrwały do czasów współczesnych. Odpowiedzią na wprowadzane wówczas zakazy były kolejne rebelie w latach 20. i 30. XX w. Te z kolei prowadziły do masowych przesiedleń w głąb Anatolii i kolejnych represji.

Jednym z kluczowych etapów budowania kurdyjskiej tożsamości kulturowej były lata 60. i 70. XX wieku, kiedy to część młodego pokolenia Kurdów, w wyniku przemian struktury ekonomicznej regionu i przymusowej migracji zarobkowej, zyskała możliwość studiowania i zetknięcia się po raz pierwszy z różnymi prądami myśli politycznej. Największy wpływ na kształtowanie się światopoglądu młodego pokolenia Kurdów miały idee socjalizmu i komunizmu, które doprowadziły do stopniowego odchodzenia od solidarności klanowej na rzecz postulatów politycznych i społeczno-ekonomicznych². Silnie podzielona społecznie Turcja oraz odczuwalne nierówności pomiędzy regionami (zwłaszcza w kontekście prowincji południowo-wschodnich, zamieszkałych w znacznej mierze przez Kurdów) stały się podatnym gruntem dla szerzenia idei lewicowych, zwyczajowo powiązanych z walką o równość. Rozwój organizacji i prądów lewicowych wywołał także wzmocnienie ugrupowań skrajnie prawicowych³. Wzrost nastrojów radykalnych w latach 60. i 70. XX wieku oraz kolejne przewroty wojskowe (m.in. w 1971 r.) spotęgowały efekt polaryzacji w społeczeństwie, a wspierane przez państwo organizacje prawicowe, takie jak Szare Wilki, dążyły do dalszej radykalizacji atmosfery społeczno-politycznego zagrożenia ze strony ugrupowań lewicowych i tym samym do wprowadzenia restrykcyjnego nacjonalistycznego porządku politycznego⁴. W latach 70. XX w. duże wpływy wśród tureckiej społeczności Kurdów uzyskała promaoistowska PKK z A. Öcalanem na czele, którego zamierzeniem było proklamowanie niepodległego Kurdystanu o ustroju komunistycznym. Bojownicy kurdyjscy rozpoczęli akcje zbrojne wymierzone przeciwko Turcji jeszcze w 1984 r., a celem ich walki było, poza kwestią utworzenia niepodległego państwa, także własne szkolnictwo.

W latach 90. XX miasta południowo-wschodnich prowincji Turcji stały się areną masowych demonstracji poparcia dla PKK. Poziom

---

² K. Kaczorowski, *Kurdyjskie starania o utrzymanie tożsamości kulturowej – przemiany politycznej reprezentacji Kurdów w Republice Tureckiej*, Kraków 2014, s. 156.

³ K. Kaczorowski, *Kurdyjskie starania...*, s. 156.

⁴ Tamże, s. 157.

popularności tej partii wśród mieszkańców był zależny od zaangażowania militarnego w danym okręgu czy prowincji, bowiem tu gdzie nasycenie regularnym wojskiem było niewielkie, również poparcie dla Partii Pracujących Kurdystanu pozostawało na niskim poziomie. Prawdopodobnie manifestacje te stały się jednym z kluczowych czynników, które zadecydowały o liberalizacji polityki wewnętrznej wobec Kurdów, czego przejawem było odwołanie przez prezydenta Turguta Özala dekretu nr 2932 dotyczącego zakazu posługiwania się językiem kurdyjskim. Niemniej jednak wraz z powyższą decyzją, wszedł w życie dekret nr 3713 o zwalczaniu terroryzmu, który znacznie ograniczał szanse na legalne dążenia autonomiczne kurdyjskiej mniejszości. Należy jednak zwrócić uwagę, iż pierwsze lata 90. XX w. to początek trudnego i żmudnego procesu zmian kierunku polityki wewnętrznej Turcji, który charakteryzował swoisty dualizm legislacyjny, wyrażający się z jednej strony liberalizacją litery prawa, z drugiej zaś utrzymaniem bezwzględności aparatu bezpieczeństwa i wprowadzania prawa zakazującego wszelkich form aktywności nakierowanej na autonomię.

W 1995 r. A. Öcalan ogłosił jednostronne zawieszenie broni w południowo-wschodnich prowincjach Turcji. Pomimo to działania zbrojne trwały nadal, a liczba żołnierzy tureckich skierowanych w rejon działań przekroczyła 300 tysięcy⁵. Od 1996 r. PKK znalazła się w defensywie, tracąc dostęp do żywności, zaopatrzenia i kryjówek, które wykrywano dzięki wsparciu strony amerykańskiej i niszczone przez turecką armię. Swoistej oliwy do ognia dodała decyzja administracji amerykańskiej, która uznała w 1997 r. Partię Pracujących Kurdystanu za organizację terrorystyczną. W wyniku aresztowania lidera PKK w 1999 r., tureckie siły zbrojne wznowiły ofensywę przeciwko peszmergom, a wojskowe kierownictwo zapowiedziało po raz kolejny rozwiązanie problemu kurdyjskiego i zakończenie konfliktu zbrojnego, trwającego już od 15 lat. Na aresztowanie A. Öcalana zareagowała jedyna wówczas legalnie działająca partia kurdyjska, Ludowa Partia Demokratyczna, (tur. *Halkların*

---

⁵ J. Bocheńska, *Turecki proces akcesyjny widziany z kurdyjskiej perspektywy*, [w:] *Turcja i Europa. Wyzwania i szanse*, red. A. Szymański, Warszawa 2012, s. 30.

Demokratik Partisi, HADEP), inicjując w całym kraju manifestacje przeciwko akcji służb specjalnych Turcji, Stanów Zjednoczonych i Izraela w Rzymie. W odpowiedzi władze tureckie doprowadziły do masowych aresztowań (ok. 3 tysięcy osób), rozpoczynając jednocześnie procedurę delegalizacji partii. Na kongresie Partii Pracujących Kurdystanu w 2000 r. stronnicy osadzonego już w więzieniu A. Öcalana przystali na używanie jedynie politycznych metod, które miałyby posłużyć do osiągnięcia nowego celu, czyli walki o prawa społeczności kurdyjskiej w Turcji.

Niemniej jednak problem kurdyjski w Turcji oraz scena polityczna są znacznie bogatsze i dalece wykraczają poza ramy konfliktu PKK z rządem ankarskim. Obok nastawionej militarystycznie PKK, istniało w Turcji wiele innych organizacji odwołujących się do pokojowej walki o autonomię i prawa społeczności kurdyjskiej. Do jednej z czołowych partii należała Ludowa Partia Pracy, (tur. *Halkın Emek Partisi*, HEP), która jednak już w 1993 r. poddana została procesowi delegalizacji, a deputowani rozwiązanego ugrupowania założyli kolejną, Partię Demokracji, (tur. *Demokrasi Partisi*, DEP). Niemniej jednak częste aresztowania członków tego ugrupowania i stawianie ich w stan oskarżenia o współpracę z PKK zakończyły się kolejną delegalizacją. Wśród aresztowanych członków była także Leyla Zana (w 1991 r. była pierwszą kobietą, która uzyskała mandat do Zgromadzenia Narodowego), jedna z kurdyjskich deputowanych i orędowniczka pojednania kurdyjsko-tureckiego. Do jej aresztowania doszło po tym, jak wygłosiła w parlamencie tureckim część przysięgi w języku kurdyjskim, kończąc swoją wypowiedź słowami: „Przysięgam na mój honor i godność przed wielkim narodem tureckim strzec integralności i niepodległości kraju, niepodzielnej jedności narodu i ojczyzny oraz niekwestionowanej i bezwarunkowej suwerenności narodu. Przysięgam dochować wierności konstytucji. Składam tę przysięgę za braterstwo pomiędzy Turkami a Kurdami”⁶. Została

---

⁶ *Kurdish Political Prisoner Leyla Zana Released After a Decade in Jail*, Democracy Now (online), http://www.democracynow.org/2004/6/10/kurdish_political_prisoner_leyla_zana_released, 10.06.2004.

wkrótce skazana na karę kilkunastu lat pozbawienia wolności, lecz w wyniku nacisków ze strony Unii Europejskiej zwolniono ją w trybie przedterminowym w czerwcu 2004 r.⁷

W wyniku międzynarodowych protestów we wrześniu 2002 r. władze tureckie zamieniły również wyrok kary śmierci dla A. Öcalana na karę dożywotniego więzienia. Kilka miesięcy później Trybunał Europejski w Strasburgu uznał wyrok za łamiący prawo. Choć orzeczenie Trybunału Europejskiego nie było wiążące dla strony tureckiej, wobec starań o członkostwo w Unii Europejskiej Ankara złagodziła politykę wobec mniejszości kurdyjskiej.

Dekada rządów AKP

Poprawienie się sytuacji politycznej i prawnej społeczności kurdyjskiej w Turcji, jakie nastąpiło w pierwszych latach XXI w., zapoczątkowane przez muzułmańsko-demokratyczny rząd AKP, połączone było z polityką podkreślania więzów religijnych pomiędzy Turkami a Kurdami, co doprowadziło do pozyskania elektoratu wśród konserwatywnej części społeczności⁸. Wzmógł się także proces rozkwitu kurdyjskich organizacji kulturalnych (m.in. edukacyjnych), który został zapoczątkowany w ostatniej dekadzie XX w. W ramach uchwalanych ustaw dostosowano prawo krajowe do wymogów akcesyjnych do Unii Europejskiej, zwiększając zakres wolności obywatelskich, m.in. za sprawą zniesienia zakazu publicznego używania języków etnicznych, dzięki czemu w 2009 r. powstała publiczna telewizja turecka (TRT) emitująca w języku kurmandzi⁹. Zniesienie zakazu publicznego używania języka, zarówno w literaturze i edukacji, jak też w mediach oraz aktywność instytucji kurdyjskich w obszarze kultury i edukacji

---

⁷ J. Bocheńska, *Turecki proces akcesyjny...*, s. 31.

⁸ K. Kaczorowski, *Praktyki językowe Kurdów w Turcji jako element obrony tożsamości kulturowej*, [w:] *Idee i myśliciele*, red. Ł. Trzciniński, K. Skowronek, Kraków 2014, s. 176.

⁹ Tamże.

potraktowane zostały jako przesuwanie problemu kurdyjskiego ze strefy przemilczanej z powrotem do ram dozwolonej przez władzę centralną debaty publicznej¹⁰. Ponadto, wpisały się w nową politykę kulturową społeczności kurdyjskiej w Turcji, której kreacja trwa od dziesięcioleci¹¹. Zastosowanie takiego rozwiązania było posunięciem rewolucyjnym w porównaniu do niedawnego jeszcze całkowitego zakazu posługiwania się językami mniejszości narodowych, co często traktowane było jako separatyzm i prowadziło do rozpraw na salach sądowych i wyroków pozbawienia wolności. Reformy obejmujące przede wszystkim legislację, wprowadzane przez kolejnych premierów tureckich, Abdullaha Güłai Recepa Tayyipa Erdoğan, miały za zadanie poprawienie relacji nie tylko z mniejszościami w samej Turcji, ale także do normalizację stosunków z państwami sąsiednimi. Niemniej jednak system prawny Turcji wciąż legitymuje *de facto* dyskryminację, zwłaszcza ze względu na etniczność, płeć czy orientację seksualną a ponadto utrudnienia dla reprezentacji politycznych wszelkich mniejszości jak choćby dziesięcioprocentowy próg wyborczy nie zostały zniesione.

Mówiąc o korzystnych zmianach sytuacji prawnej i politycznej, należy uwzględnić inną liczącą się mniejszość stanowiącą ok. 20% muzułmanów w Turcji, alewitów¹². Jeszcze w latach 90. XX w. dochodziło do licznych masakr i ataków na mniejszość alewicką ze strony sunnickiej większości, zwłaszcza w 1993 r. w Sivas i dwa lata później w Stambule a na przełomie wieków doszło do wzrostu zainteresowania mniejszością, co związane było także z bardziej intensywną obecnością alewitów jako mniejszości kulturowej i religijnej w przestrzeni publicznej¹³. Również w kwestii relacji z mniejszością alewicką przełomu dokonała rządząca od 2002 r. AKP m.in. za sprawą ogłoszonego „alewickiego otwarcia” w 2007 r., lecz i w tym przypadku dochodzi do pewnej dychotomii, bowiem wciąż alewickie

---

¹⁰ K. Kaczorowski, *Praktyki językowe...*, s. 176.

¹¹ Tamże, s. 180.

¹² *Alevism*, Harvard Divinity School. Religious Literacy Project (online), <http://rlp.hds.harvard.edu/faq/alevism>, 09.11.2016.

¹³ K. Kaczorowski, *Kurdyjskie starania...*, s. 163.

domy modlitwy, „cemevi” nie są uznawane na równi z meczetami, synagogami i kościołami za oficjalne miejsca kultu a bardziej jako domy kultury¹⁴.

Pomimo niekwestionowanego rozpoczęcia przez AKP politycznej odwilży w stosunku do mniejszości kurdyjskiej, należy również zwrócić uwagę na realizowane równoległe formy nacisku i prześladowań. Zapoczątkowanie procesu normalizacji wzajemnych stosunków wyrażało się w próbie rozwiązania konfliktu w procesie pokojowym oraz nadaniu większej autonomii prowincjom południowo-wschodnim, co miało wpisywać się także w szersze zagadnienie decentralizacji państwa¹⁵. W ramach wspomnianego procesu normalizacji, wprowadzono koncesjonowany kanał telewizji emitujący treści w języku kurdyjskim Ponadto utworzono wydziały językowe i kultury kurdyjskiej na trzech uczelniach wyższych a także wprowadzono język kurdyjski w szkolnictwie prywatnym, agitacji politycznej oraz w sądownictwie i więzieniach. Z drugiej zaś strony wciąż nie dopuszczano do rozwoju politycznej aktywności Kurdów. Wkrótce po zdelegalizowaniu przez władze tureckie kurdyjskiej DEP, na scenę polityczną wkroczyła Ludowa Partia Demokratyczna, HADEP, po likwidacji której powstała Demokratyczna Partia Ludowa (tur. *Demokratik Halk Partisi*, DEHAP) a w jej miejsce powstała w 2005 r. Partia Demokratycznego Społeczeństwa (tur. *Demokratik Toplum Partisi*, DTP). U schyłku 2009 r. jej członkowie zostali zmuszeni za sprawą kolejnej delegalizacji do zasilenia szeregów Partii Pokoju i Demokracji (tur. *Bariş ve Demokrasi Partisi*, BDP), która uległa temu samemu procesowi w 2014 r.

Niemniej jednak kurdyjska opozycja to także liczny krąg osób niezwiązanych ze światem polityki, głównie intelektualiści, artyści, ludzie pióra czy lekarze, którzy w okresie poprzedzającym kolejny rozlew krwi, jaki nastąpił w 2004 r., coraz aktywniej działali na rzecz kurdyjskiej społeczności w Turcji krytykując przy tym władze w Ankarze. Wśród organizacji pozapolitycznych działających w obronie praw Kurdów oraz propagujących problem kurdyjski w powszechnej

---

¹⁴ Tamże.

¹⁵ M. Matusiak, *Wielki Skok...*, s. 12–13.

świadości tureckiej i międzynarodowej jest założony w 1992 r. Instytut Kurdyjski w Stambule, skupiający się w głównej mierze na promocji literatury i stworzeniu przestrzeni dla dialogu intelektualistów tureckich i kurdyjskich. Innymi instytucjami tego typu są Kurdyjska Fundacja Kultury i Badań Naukowych oraz Kurdish Human Right Project, zajmująca się monitorowaniem przestrzegania praw człowieka i udzielaniem wsparcia przy składaniu skarg do trybunałów europejskich¹⁶.

Na przełomie 2004 i 2005 r. doszło do kolejnej fali przemocy, czego przejawem było nasilenie akcji dywersyjnych, a także zamachów terrorystycznych. W 2006 r. zwolennicy PKK sprowokowali zamieszki w Diyarbakir, największym mieście tureckiego Kurdystanu, które przeistoczyły się w regularne walki Kurdów z tureckim aparatem bezpieczeństwa. Wskutek zamieszek zamknięto liczne szkoły i przedsiębiorstwa. W sierpniu tego roku Sokoły Wolności Kurdystanu (kurd. *Teyrêbazên Azadiya Kurdistan*) rozpoczęły serię zamachów bombowych, m.in. 25 sierpnia 2006 r. miał miejsce podwójny, skoordynowany zamach w Adanie, dwa dni później celem zamachowców była szkoła w Stambule a dzień później doszło do trzech eksplozji w Marmaris i Antalyi¹⁷. W maju 2007 r. doszło do kolejnych zamachów terrorystycznych, m.in. w stolicy Turcji, w wyniku którego zginęło dziesięć osób a ponad 100 odniosło rany. Miesiąc później bojownicy przeprowadzili atak na obiekt wojskowy w Tunceli, zabijając siedmiu żołnierzy, co doprowadziło do rozpoczęcia przez stronę turecką operacji wojskowej w pobliżu irackiej granicy. W październiku tego samego roku w trakcie operacji militarnej doszło do kilku znamienitych potyczek, m.in. do zasadzki na pododdział turecki w prowincji Hakkari, który został wówczas niemal doszczętnie zlikwidowany przez kurdyjskich bojowników. Zwieńczeniem eskalacji przemocy w tureckim Kurdystanie była

---

¹⁶ J. Bocheńska, *Turecki proces akcesyjny...*, s. 31.

¹⁷ *Kongra-Gel Kurdistan Freedom and Democracy Congress (KADEK) Kurdistan Workers' Party (PKK)*, Global Security (online) <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/pkk.htm>.

turecka operacja wojskowa w Iraku w 2008 r. pod kryptonimem „Operacja Słońce” (tur. *Güneş Harekâtı*).

Interwencja turecka w Iraku wymierzona w bojowników PKK rozpoczęła się pod koniec lutego 2008 r. jednoczesnymi atakami z powietrza i lądu. Większość mediów podawała wówczas szacunkową ilość żołnierzy uczestniczących w operacji na ok. 10 tysięcy, którzy w kilka dni po jej rozpoczęciu wkroczyli na 20 km w głąb terytorium Iraku. Głównym epizodem operacji tureckiej stały się ciężkie starcia przy wejściu w dolinę rzeki Zap, które skoncentrowane były na strategicznych wzgórzach umożliwiających stronie panującej nad nimi sprawowanie kontroli nad doliną. Tureckie siły zbrojne wycofały się z terytorium Iraku po dokonaniu ataków bombowych z powietrza na kryjówki PKK, oświadczając jednocześnie sukces operacji. Niemniej jednak, pomimo zakończenia „Operacji Słońce” walki w górach i regularne naloty tureckich sił powietrznych trwały jeszcze kilka miesięcy a w lipcu dokonano kolejnego zamachu w Stambule. W 2009 r. władze ankarskie podjęły decyzję o uruchomieniu kanału telewizyjnego w języku kurdyjskim a PKK ogłosiła jednostronne zawieszenie broni. Niespełna pół roku później premier Turcji Recep Tayyip Erdoğan wyszedł z inicjatywą rozwiązania problemu kurdyjskiego, m.in. przywracając dawne nazwy kurdyjskie w miejscowościach na południowym wschodzie kraju, rozszerzając zakres wolności słowa, przywracając obywatelstwo uchodźcom kurdyjskim a ponadto ogłaszając amnestię dla bojowników, którzy zdecydowali się złożyć broń. Odwilż nie trwała jednak długo, bowiem już w grudniu 2009 r. wszczęto postępowanie likwidacyjne przeciwko DTP, oskarżając jej członków o terroryzm i kontakty z PKK. Delegalizacja kolejnego kurdyjskiego ugrupowania politycznego pociągnęła za sobą 1400 aresztowań, wybuch kolejnych zamieszek w całym kraju oraz wznowienie aktywności bojowników PKK¹⁸.

---

¹⁸ *Dozens of Turkey's pro Kurdish BDP members arrested- again*, Ekuordaily (online), <http://ekurd.net/mismas/articles/misc2010/2/turkeykurdistan2525.htm>, 15.02.2010.

Rozwój wydarzeń z lat 2007–2009 zakończył się ponownym zerwaniem przez PKK próby pokojowego rozwiązania konfliktu w maju 2010 r. i zwiększeniem natężenia działalności dywersyjnej po decyzji A. Öcalana dotyczącej porzucenia jakichkolwiek wysiłków na rzecz pokojowego rozwiązania sporu i negocjacji¹⁹. Momentem kulminacyjnym eskalacji zamieszek były wydarzenia z 19 października 2011 r. w prowincji Hakkari, m.in. w miejscowości **Çukurca**, kiedy to w kilku skoordynowanych ataków bojowników PKK zginęło 26 tureckich żołnierzy. Był to najkrwawszy dzień od czasu ataku w 1993 r. w prowincji Bingöl, w którym straciło życie 33 żołnierzy²⁰. Według doniesień publicystki Yasemin Ergin dla *The Washington Times*, rok 2011 został określony przez analityków najkrwawszym okresem w historii całego konfliktu kurdyjsko-tureckiego²¹. Sytuacja znacznie bardziej skomplikowała się po wybuchu wojny domowej w Syrii oraz przekazaniu Powszechnym Jednostkom Ochrony (kurd. *Yekîneyên Parastina Gel*, YPG) przez syryjskie siły rządowe kontroli nad miastami kurdyjskimi w północnej Syrii latem 2012 r. Ponadto bojówki YPG zaatakowały miasto Ajn al-Arab a 20 lipca zdobyły miasta Amuda i Afrin leżące w pobliżu granicy z Turcją. Szybkie postępy syryjskich Kurdów, powiązanych z PKK operującą głównie w Turcji, były wynikiem nieformalnego porozumienia z reżimem Baszszara al-Asada, który zdecydował się na ustępstwa wobec Kurdów, by móc w pełni zaangażować się w walki ze zbrojną opozycją, reprezentowaną głównie przez Wolną Armię Syryjską (arab. الجيش السوري الحر, Al-Jayš Al-Suri Al-Ḥurr) i Front Al-Nusra oraz z Państwem Islamskim. W walkach turecko-kurdyjskich od stycznia do września 2012 r. zginęło 110 żołnierzy tureckich i blisko pół tysiąca rebeliantów kurdyjskich.

¹⁹ *PKK steps up attacks in Turkey*, Hurriyet Daily News (online), <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=pkk-steps-up-attacks-in-turkey-2010-05-30>, 30.05.2010.

²⁰ *Kurdish rebels kill 26 Turkish soldiers in Hakkari*, BBC News (online), <http://www.bbc.com/news/world-europe-15363865>, 19.10.2011.

²¹ Y. Ergin, *Kurdish conflict takes toll on Turkey's image*, *The Washington Times* (online), <http://www.washingtontimes.com/news/2012/feb/15/kurdish-conflict-takes-toll-on-turkeys-image/>, 15.02.2012.

Turcja wobec Kurdów a konflikt z Państwem Islamskim

Sytuacja na Bliskim Wschodzie, zwłaszcza zaś rozwój kryzysu w Iraku i Syrii oraz pozycja samej Turcji w regionie, spowodowały cały szereg czynników, utrudniających ocenę występujących tam zjawisk. W czerwcu 2014 r. Państwo Islamskie (również „Daesh”, akronim z arab. لدولة الإسلامية في العراق والشام, *ad-Dawlah al-Islāmiyah fī l-ʿIrāq wa-sh-Shām*²²) dokonało spektakularnej i zakończonej sukcesem ofensywy w Iraku, doprowadzając tym samym kraj niemalże do upadku. Bojownikom tzw. Państwa Islamskiego udało się wówczas rozszerzyć zasięg kontrolowanego przez siebie terytorium o iracki Mosul, największe miasto na drodze do irackiego Kurdystanu. Wydarzenie to stało się punktem zwrotnym w ekspansji PI, bowiem skutkowało podjęciem przez społeczność międzynarodową, wstrząśniętą doniesieniami o barbarzyństwie i realnej groźbie destabilizacji regionu, decyzji o powołaniu międzynarodowej koalicji wymierzonej w PI.

We wrześniu 2014 r. doszło do kolejnej fali intensyfikacji działań zbrojnych w pobliżu tureckich granic. Najważniejszym i najbardziej newralgicznym elementem z punktu widzenia przebiegu konfliktu zbrojnego i sytuacji Kurdów w regionie oraz szeroko rozumianego bezpieczeństwa Republiki Tureckiej, była ofensywa fundamentalistów islamskich przeciwko nieformalnej kurdyjskiej autonomii- Rożawie. Wydarzenia te doprowadziły do fali uchodźców zmierzających do Turcji, których liczbę oszacowano, na co najmniej 200 tysięcy ludzi. 22 września 2014 r. koalicja wymierzona przeciwko Państwu Islamskiemu, sformowana z państw arabskich oraz państw należących do struktur euroatlantyckich na czele ze Stanami Zjednoczonymi, rozszerzyła naloty na cele PI zarówno w Iraku, jak i Syrii. W tym czasie fundamentaliści zwolnili 49 zakładników (dyplomatów i ich rodziny), których więziono od czerwca 2014 r., po tym

---

²² A. Guthrie, *Decoding Daesh: Why is the new name for ISIS so hard to understand?*, Free Word Centre (online) <https://www.freewordcentre.com/blog/2015/02/daesh-isis-media-alice-guthrie/>, 19.02.2015.

jak bojownicy PI zajęli budynek tureckiego konsulatu w Mosulu. Oficjalnie wykluczono hipotezę o zapłaceniu okupu, a władze tureckie nie ujawniły okoliczności tego wydarzenia, zaś prezydent Erdoğan oświadczył, że było to rezultatem jedynie „politycznych i dyplomatycznych negocjacji” z Państwem Islamskim²³. Wkrótce nastąpiło przewartościowanie wyzwań i zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa. Tym samym Państwo Islamskie z perspektywy tureckiej wyrosło na największe zagrożenie, degradując w tym zestawieniu Kurdów. Wyzwanie związane z PI pociągnęło za sobą cały szereg czynników generujących problemy natury wewnętrznej, m.in. fale uchodźców z obydwu sąsiadujących od południa krajów, pogrążonych w wojnie domowej, zaostrenie konfliktu z Kurdami, czy też napięcia transgraniczne, mogące poważnie zagrażać integralności terytorialnej Turcji.

Poza sferą wątpliwości pozostało naturalne i trwałe zakorzenienie tureckiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa w problemy Bliskiego Wschodu. Bardzo wyważona polityka Ankary wobec tzw. Państwa Islamskiego uległa kolejnym zmianom, od wzrostu zaangażowania po stronie koalicji międzynarodowej, do wzmożenia aktywności wymierzonej w Kurdów. Ten ostatni etap związany był z nasileniem działalności politycznej i militarnej Kurdów w Syrii i Iraku, co miało wpływ na nastroje wśród tureckiej społeczności Kurdów.

Sprawa kurdyjska w wyborach politycznych w latach 2014–2015

10 sierpnia 2014 r. odbyły się w Turcji wybory prezydenckie. Sondáže przedwyborcze dawały głównemu kandydatowi, Recepowi Erdoğanowi zwycięstwo w pierwszych powszechnych wyborach prezydenckich już w pierwszej turze. Zgodnie z danymi Najwyższej

---

²³ Sz. Ananicz; *Turcja wobec eskalacji konfliktów w Iraku i Syrii*; OSW (online), <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-09-24/turcja-wobec-eskalacji-konfliktow-w-iraku-i-syrii>, 24.09.2014.

Komisji Wyborczej (tur. *Yüksek Seçim Kurulu*, YSK) na ówczesnego premiera swój głos oddało 21 000 260 uprawnionych do głosowania, co przełożyło się na poparcie na poziomie 51,79%²⁴. Cieszący się dużym poparciem społecznym, R. Erdoğan, pozostawił daleko za sobą dwóch kontrkandydatów, Ekmeleddina İhsanoğlu oraz Selahattina Demirtaşa, którzy uzyskali odpowiednio 38,44% oraz 9,76% poparcia²⁵. Zwycięzca pierwszej powszechnej elekcji głowy państwa jeszcze tego samego wieczoru ogłosił sukces i zapowiedział, że będzie prezydentem wszystkich Turków. 60-letni R. Erdoğan już jako premier z ramienia rządzącej wówczas od 12 lat AKP przejawiał skłonności autorytarne, zmierzające do zmiany ustroju państwa na republikę prezydencką. Partia, której przewodził, notowała od wielu lat sukcesy gospodarcze i w sferze socjalnej, a ponadto będąc ugrupowaniem odwołującym się do wartości konserwatywnych i islamu, popierana jest przez większość społeczeństwa, w tym przede wszystkim przez bardziej konserwatywny elektorat, który upodobał sobie niektóre kontrowersyjne posunięcia polityków AKP.

Istotnym faktem z punktu widzenia wyników wyborów było to, że kontrkandydaci R. Erdoğana nie mogli poszczycić się analogicznym poparciem społecznym czy nawet popularnością. Za najpoważniejszego konkurenta R. Erdoğana uchodził starszy od niego o ponad dekadę naukowiec akademicki i były sekretarz generalny Organizacji Wspólnoty Islamskiej Ekmeleddin İhsanoğlu. İhsanoğlu cieszył się poparciem największych ugrupowań opozycyjnych, będących w parlamencie rywalami, czyli socjaldemokratycznej Republikańskiej Partii Ludowej (tur. *Cumhuriyet Halk Partisi*, CHP) głoszących ideę socjaldemokratyczne i kemalizm, oraz Partii Ruchu Narodowego (tur. *Milliyetçi Hareket Partisi*, MHP) głoszącej nacjonalizm turecki, panturkizm, antykomunizm i eurosceptycyzm. Obie partie, choć na co dzień politycznie się zwalczające i niemające cech wspólnych, zdecydowały się na przymknięcie oczu na wzajemne animozje i wysta-

---

²⁴ *Wyniki wyborów prezydenckich w 2014 r.*, Najwyższa Komisja Wyborcza (online), http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/HaberDosya/2014CB-Gecici-416_d_Genel.pdf, 23.08.2014.

²⁵ Tamże.

wienie wspólnego kandydata, licząc przy tym na odebranie centrowej części elektoratu Erdoğan, nieprzychylny jego zapędowi autorytarnym. Kolejnym adwersarzem R. Erdoğan był ponad 40-letni Selahattin Demirtaş, lider Ludowej Partii Demokratycznej (HDP), będącej *de facto* jedyną oficjalną i formalnie legalną reprezentacją kurdyjską na tureckiej scenie politycznej. Co ważne, Demirtaş uzyskał poparcie pozostałych mniejszości narodowych, a nade wszystko zwolenników praw kobiet. Kandydat z ramienia HDP wyszedł zdecydowanie poza ramy *stricte* kurdyjskie, a mówiąc o problemach ubogich, młodych i robotników pozyskał poparcie, jakiego nie udało się dotychczas osiągnąć kurdyjskiemu reprezentantowi.

Wydarzeniami, które realnie wpłynęły na sytuację wewnętrzną i poniekąd również zewnętrzną Turcji, były wybory parlamentarne, które miały miejsce w 2015 r. Propagowane hasła wprowadzenia zmian konstytucyjnych i wzmocnienia roli prezydenta w systemie politycznym osłabiły AKP, która po raz pierwszy od 2002 r. utraciła bezwzględną większość w parlamencie. Wynik wynoszący 40,87%²⁶, dający AKP 258 mandatów w 550-osobowym parlamencie nie był satysfakcjonujący, głównie za sprawą braku samodzielnej większości, niezbędnej do przeprowadzenia zmian konstytucyjnych. Drugie miejsce uzyskała CHP z wynikiem 24,95% zrzeszająca wyborców o poglądach socjaldemokratycznych i świeckich. Trzecie i czwarte miejsce zajęła nacjonalistyczna MHP z wynikiem 16,29% oraz kurdyjska HDP, której po raz pierwszy w historii udało się zdobyć tak wysoki wynik – 13,12%²⁷.

Zważywszy na dotychczasową pulę miejsc w tureckim parlamencie, największym wygranym czerwcowych wyborów była *de facto* HDP, zwiększając liczbę mandatów dla swoich posłów niemal trzykrotnie, a więc stając się siłą polityczną porównywalną do znacznie od siebie starszej, ultranacjonalistycznej MHP. Co więcej, HDP udało się odnieść przytłaczający (zwłaszcza dla AKP) sukces na wschodzie

---

²⁶ *Wyniki wyborów parlamentarnych w czerwcu 2015 r.*, Najwyższa Komisja Wyborcza (online), <http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/SecmenIslemleri/Secimler/2015MV/D.pdf>, 18.06.2015.

²⁷ *Wyniki wyborów parlamentarnych w czerwcu...*

kraju, np. w samym ponad półmilionowym Diyarbakir HDP uzyskała ok. 80% głosów²⁸.

Ludowa Partia Demokratyczna (HDP) powstała w 2012 r., a kandydaci startujący z jej list, byli w dużej mierze tymi samymi politykami, którzy dawniej kandydowali jako kandydaci niezależni. Ponadto warto zwrócić uwagę na istotny szczegół, bowiem HDP jako jedyna partia czerwcowych wyborów 2015 r. wystawiła kandydata geja oraz największą liczbę kobiet. Nie da się ukryć, iż HDP osiągnęła swój mały-wielki sukces hasłami równości, praw kobiet i par homoseksualnych oraz poruszając kwestie dotychczas marginalne, a więc kwestię środowiska, pociągając za sobą nie tylko głosy Kurdów, lecz także turecki elektorat lewicowy a także pośród zagorzałych przeciwników obecnego prezydenta i wśród alewitów. Taki obrót spraw był bezsprzecznie niekorzystny dla ambicji prezydenta R. Erdoğan, który liczył na spełnienie swych marzeń o ustroju prezydenckim w oparciu o samodzielną większość parlamentarną jego ugrupowania. Ponadto wybory parlamentarne z czerwca wykazały jak bardzo prezydentowi udało się spolaryzować społeczeństwo swoim nagłym zwrotem w kierunku autorytaryzmu.

Atmosfera polityczna w Turcji w okresie poprzedzającym powtórzone wybory parlamentarne była niezwykle burzliwa, a kolejne wybory parlamentarne miały przełamać impas, w jakim Turcja znalazła się po czerwcowej elekcji, pierwszy raz od kilkunastu lat. Od ostatecznego potwierdzenia wyników bowiem wyborów partie polityczne, w myśl litery prawa, miały 45 dni na uformowanie nowego rządu, a odrzucenie propozycji wejścia w koalicję z AKP przez wszystkie trzy partie opozycyjne nie rokowało optymistycznego zakończenia tej kwestii. Z racji tego, iż nie doszło do utworzenia rządu mniejszościowego przez AKP, zgodnie z literą prawa, głowa państwa zobowiązana jest umożliwić rozmowy koalicyjne pozostałym ugrupowaniom. Zamiast jednak zastosować się do rozwiązania legislacyjnego, kwestię powołania nowego rządu przeciągano w czasie

---

²⁸ A. Balcer, *Dwa oblicza tureckiej polityki wobec Kurdów*, [w:] D. Rosiak; *Raport o stanie świata*, Polskie Radio (online), <http://www.polskieradio.pl/9/313/Artykul/1483869,Dwa-oblicza-tureckiej-polityki-wobec-Kurdow>, 10.08.2015.

tak, aby upłynął czas możliwy na realizację tego zadania. W efekcie nie udało się powołać koalicji parlamentarnej przed upływem terminu oznaczającego rozpisanie nowych wyborów. Nowe wybory rozpisano zatem na 1 listopada, a w celu powiększenia swojego stanu posiadania AKP obmyśliła nową strategię przedwyborczą, polegającą na spotęgowaniu polaryzacji społecznej. W ramach tej zaostrożonej retoryki przedwyborczej, AKP pokusiła się także o próby napiętnowania HDP i oskarżania jej o rzekome kontakty z PKK, próbując tym samym doprowadzić do delegalizacji tej partii. Rzecz jednak w tym, że oskarżenia polityków AKP nie do końca można uznać za bezpodstawne, bowiem HDP miała pewne powiązania z członkami PKK. Niemniej jednak należy podkreślić, iż Kurdowie, zarówno pod względem językowym, religijnym i tym bardziej politycznym, nie są monolitem, a silne podziały występują nawet w samej PKK. W całej mozaice należy uwzględnić jeszcze kurdyjskie społeczności w Syrii i Iraku (również podzielone wewnętrznie), które za sprawą sporych sukcesów w walce z Państwem Islamskim bezsprzecznie wpływają na politykę wewnętrzną Turcji (zbrojny opór przeciwko Daesh scementował kurdyjską jedność). Wraz z zaostrożeniem retoryki wewnętrznej, AKP podjęła decyzję o zwiększeniu zaangażowania w zwalczanie Daesh, które w gruncie rzeczy oznaczało spotęgowanie akcji militarnych przeciw Kurdom. Ponadto Ankara przeszła do ofensywy w polityce zagranicznej, rozgrywając kwestię niemal 800 tysięcy uchodźców w naciskach na Unię Europejską.

Wyniki powtórzonych w listopadzie 2015 r. wyborów parlamentarnych wykazały całkowitą słuszność koncepcji AKP, realizowanej przez miesiące poprzedzające elekcję. AKP uzyskała w nich poparcie na poziomie 49,50% głosów, co przełożyło się na 317 deputowanych, a druga pod względem wyniku CHP wybory zakończyła z poparciem na poziomie 25,32%²⁹.

---

²⁹ *Wyniki wyborów parlamentarnych w listopadzie 2015 r., Najwyższa Komisja Wyborcza* (online), <http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/SecmenIslemleri/Secimler/2015MVES/96-D.pdf>, 11.11.2015.

Zamach stanu i nowa strategia walki z PKK

W nocy z 15 na 16 lipca 2016 r. doszło do próby wojskowego zamachu stanu przez samozwańczą Radę na Rzecz Pokoju w Ojczyźnie, która zapowiedziała usunięcie urzędujących władz w obronie świeckości państwa, konstytucji oraz demokracji. Doszło do krwawych starć ulicznych z puczystami oraz ludźmi, którzy masowo wylegli na ulice. Siły sprzyjające władzy otworzyły ogień do protestujących, zbombardowano parlament, a w starciach zginęło niemalże 300 osób, ok. 15 tys. odniosło rany³⁰. W wyniku klęski puczu legalne władze przeprowadziły zakrojone na szeroką skalę czystki, aresztując ok. 3 tys. oficerów i żołnierzy, zwalniając 2 745 sędziów, w tym 48 członków Rady Stanu oraz 140 pracowników Sądu Apelacyjnego³¹. Czystki w aparacie państwowym dotknęły także liderów prokurdyjskiej opozycji, kiedy to 4 listopada turecka policja aresztowała 13 deputowanych z ramienia HDP, wśród których znaleźli się m.in. Selahattin Demirtaş oraz Figen Yuksekdağ³². Ośmiu spośród zatrzymanych postawiono zarzuty wspierania PKK. Aresztowania parlamentarzystów HDP poprzedziło usunięcie burmistrzów HDP działających w prowincji Diyarbakır w południowo-wschodniej części kraju. Według władz centralnych organizatorem puczu był Ruch Gülena, dlatego też represje dotknęły pracowników aparatu państwowego podejrzanych o powiązania z Fethullahem Gülenem, tureckim myślicielem, pisarzem i działaczem na rzecz pokoju.

Nieudany zamach stanu stał się ważną cezurą w kontynuowanym od 2015 r. konflikcie pomiędzy rządem a PKK. Obok wspomnianych aresztowań deputowanych z ramienia HDP, tureckie władze zdecydowały o wyłączeniu Ludowej Partii Demokratycznej z działań skierowanych do opozycji, mających na celu redukcję napięć w poli-

---

³⁰ *Nieudany pucz w Turcji i jego następstwa*, OSW (online), <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2016-07-18/nieudany-pucz-w-turcji-i-jego-nastepstwa>, 18.07.2016.

³¹ Tamże.

³² M. Chudziak, *Turcja: aresztowania liderów prokurdyjskiej opozycji*, OSW (online), <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2016-11-09/turcja-aresztowania-liderow-prokurdyjskiej-opozycji>, 09.11.2016.

tyce wewnętrznej po puczu. Liderzy prokurdyjskiego ugrupowania nie zostali zaproszeni ani na spotkania z prezydentem i premierem, ani też na spotkanie Yenikapı, na które zaproszono pozostałe partie opozycyjne. Po próbie przewrotu doszło również do zmiany retoryki AKP i Recepta Tayyipa Erdoğan, czego przejawem było stawianie znaku równości pomiędzy PKK a Ruchem Gülena. Zarówno PKK, jak też sympatycy F. Gülena zostali oskarżeni o organizację nieudanego puczu. W ramach tejże retoryki podkreślano, że Turcja „nie ma problemu kurdyjskiego, a problem z PKK”³³. Stanowisko rządu uległo zaostrzeniu po wprowadzeniu 20 lipca stanu wyjątkowego, na mocy którego rząd uzyskał prawo wydawania dekretów. Posłużyły one do kolejnych dymisji i aresztowań, a szerokie uprawnienia władz wynikające z wprowadzonego stanu wyjątkowego udowodniły, że całkowita likwidacja problemu PKK jest możliwa.

Nowa strategia walki z Partią Pracujących Kurdystanu ma charakter całościowy, a obszar jej działania wykracza poza granice sfery militarnej, obejmując swym zasięgiem także aspekty polityczne i ekonomiczne. W aspekcie militarnym władze zintensyfikowały działania zbrojne, wzmacniając jednostki stacjonujące w południowo-wschodnich prowincjach Turcji, jak również wspierając lokalne siły bezpieczeństwa (sformowane w głównej mierze z Kurdów), których celem jest obrona terenów wiejskich przed bojownikami PKK. W aspekcie ekonomicznym chodzi przede wszystkim o uderzenie w źródła finansowania organizacji, jak też odbudowę zniszczonej infrastruktury w trakcie działań zbrojnych trwających od 2015 r. Na cele odbudowy zniszczonych miejscowości rząd zadeklarował przeznaczyć ok. 3,5 miliarda dolarów³⁴. W aspekcie politycznym działalność władz ma polegać na uderzeniu w organizacje pozarządowe, polityków oraz media, które podejrzewa się o powiązania lub sympatyzowanie z PKK. Posunięcia te mają na celu wytworzenie atmosfery, która będzie skutecznie odstraszać lub zniechęcać oby-

---

³³ K. Wasilewski, *Nowa strategia Turcji w walce z Partią Pracujących Kurdystanu – konsekwencje i szanse realizacji*, PISM (online), <http://www.pism.pl/publikacje/biuletyn/nr-83-1433#>, 01.12.2016.

³⁴ Tamże.

wateli do PKK. Kluczowym aspektem w dążeniu do całkowitego rozbicia PKK jest zastosowanie strategii nie tylko wewnątrz Turcji, ale również w zagraniczne „źródła zagrożenia terrorystycznego”, co tłumaczy wzmożoną aktywność zbrojną Turcji w północnej Syrii i Iraku³⁵. Wraz z bieżącą aktywnością militarną sił zbrojnych, strona turecka będzie kontynuować w ramach nowej strategii walki z PKK dotychczasowe działania, których celem była intensyfikacja podziałów wewnątrzkurdyjskich, zarówno na poziomie krajowym, jak też regionalnym.

Zmiana strategii walki władz tureckich wobec Partii Pracujących Kurdystanu pociągnęła za sobą konsekwencje w dwóch wymiarach. Pierwszym z nich jest wymiar wewnętrzny, w którym doszło do nasilenia polaryzacji politycznej i społecznej. Polaryzacja zaś może sprzyjać strategii tzw. Państwa Islamskiego, jaką fundamentaliści stosują wobec Turcji, a nakierowanej na wykorzystywanie podziałów w społeczeństwie tureckim. Represje wymierzone w turecką społeczność Kurdów wciąż nie rozwiązały problemu kurdyjskiego, a jedynie mogą skutkować radykalizacją przedstawicieli tej mniejszości przy równoczesnej konsolidacji elektoratu AKP. Drugim wymiarem są skutki regionalne, bowiem zwiększona aktywność militarna Turcji, przejawiająca się chociażby w staraniach o udział w operacji wyzwolenia Mosulu, czy też przy braku takiej możliwości, polityczne rozgrywanie kwestii kurdyjskiej w Regionie Kurdystanu, może doprowadzić do ochłodzenia stosunków z Iranem i rządem irackim. Aktywność militarna Turcji w Rożawie, wymierzona w Partię Unii Demokratycznej (kurd. *Partiya Yekîtiya Demokrat*, PYD) i podległe jej Powszechno Jednostki Ochrony (kurd. *Yekîneyên Parastina Gel*, YPG) stanowi również wyzwanie dla administracji amerykańskiej i jej współpracy z PYD w północnej Syrii. Realizacja nowej strategii zwalczania PKK może zatem pociągnąć za sobą w znacznej mierze niekorzystne skutki wobec wątpliwego osiągnięcia celu, jakim jest całkowita likwidacja PKK.

---

³⁵ Tamże.

Zakończenie

W lipcu 2015 r. zakończył się kolejny w historii konfliktu kurdyjsko-tureckiego proces pokojowy pomiędzy rządem a PKK. Do jego zerwania doprowadziły m.in. wybory parlamentarne w 2015 r. oraz kilkumiesięczne oblężenie Kobane przez bojowników Daesh przy ambiwalentnej postawie strony tureckiej. Zmiana charakteru konfliktu, przejawiająca się w natężeniu walk miejskich doprowadziła do zwiększenia liczby ofiar cywilnych oraz znacznych zniszczeń infrastruktury. Ogólna liczba ofiar jest trudna do oszacowania, niemniej jednak o skali problemu świadczyć może liczba przesiedleńców wewnętrznych, która przekroczyła 350 tys. osób³⁶. Aktywność polityczna zmierzająca do zdyskredytowania prokurdyjskiej HDP i utworzenia alternatywnego frontu sprzyjającego rządzącej AKP również nie przyniosła skutku.

Choć nowa strategia w walce z PKK ma charakter całościowy, to osiągnięcie deklarowanego przez polityków celu tejże strategii wydaje się być niepewne. Sceptycyzm wzbudza już sam fakt, że będzie ona najprawdopodobniej służyć radykalizacji społeczności kurdyjskiej i tym samym będzie pośrednio wzmacniać PKK. Kolejnym słabym punktem obecnie realizowanej strategii jest nieuwzględnienie międzynarodowego uznania dla powiązanej z PKK Partii Unii Demokratycznej oraz sukcesów militarnych syryjskich Kurdów w walce z PI. Podsumowując zatem, zwiększa to koszty realizacji strategii, zwłaszcza w aspekcie politycznym, prowadząc Turcję do marginalizacji i niejako przymuszając do taktycznego sojuszu z Federacją Rosyjską. Ostatnim elementem jest stan tureckich sił zbrojnych, których kadra dowódcza została osłabiona wskutek czystek kadrowych po nieudanej próbie zamachu stanu. Dowodem słabości armii mogą być kilkumiesięczne walki o 60-tysięczne miasto Al-Bab leżące 40 km na północny-wschód od Aleppo.

W niniejszej publikacji przedstawiono istotę problemu kurdyjskiego dla polityki bezpieczeństwa wewnętrznego Turcji, jak też zmieniające się relacje pomiędzy władzami tureckimi a największą

---

³⁶ K. Wasilewski, *Nowa strategia Turcji...*

mniejszością narodową. Omówiono także bieżącą sytuację polityczną i militarną w Syrii i Iraku w kontekście walki z tzw. Państwem Islamskim, co nieodzownie ma związek z problemem kurdyjskim wykraczającym poza granice Republiki Turcji. Obszerność i wysoki poziom skomplikowania relacji na wszelkich poziomach, m.in. politycznym, etnicznym czy religijnym, stały się głównymi trudnościami, z jakimi się spotkano. Niewątpliwie powyższe trudności oraz dynamizm rozwoju sytuacji bliskowschodniej wymagają kontynuowania dalszych badań nad istotą zagadnienia i prowadzenia aktualizacji danych dotyczących polityki Republiki Turcji wobec społeczności kurdyjskiej.

Bibliografia

- Alevism*, Harvard Divinity School. Religious Literacy Project (online), <http://rlp.hds.harvard.edu/faq/alevism>, 09.11.2016.
- Ananicz Sz.; *Turcja wobec eskalacji konfliktów w Iraku i Syrii*; OSW (online), <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-09-24/turcja-wobec-eskalacji-konfliktow-w-iraku-i-syrii>, 24.09.2014.
- Balcer A., *Dwa oblicza tureckiej polityki wobec Kurdów*, [w:] D. Rosiak; *Raport o stanie świata*, Polskie Radio (online), <http://www.polskieradio.pl/9/313/Artykul/1483869,Dwa-oblicza-tureckiej-polityki-wobec-Kurdow>, 10.08.2015.
- Bocheńska J., *Turecki proces akcesyjny widziany z kurdyjskiej perspektywy*, [w:] *Turcja i Europa. Wyzwania i szanse*, red. A. Szymański, Warszawa 2012.
- Chudziak M., *Turcja: aresztowania liderów prokurdyjskiej opozycji*, OSW (online), <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2016-11-09/turcja-aresztowania-liderow-prokurdyjskiej-opozycji>, 09.11.2016.
- Dozens of Turkey's pro Kurdish BDP members arrested- again*, EkurdDaily (online) <http://ekurd.net/mismas/articles/misc2010/2/turkeykurdistan2525.htm>, 15.02.2010.
- Ergin Y., *Kurdish conflict takes toll on Turkey's image*, The Washington Times (online), <http://www.washingtontimes.com/news/2012/feb/15/kurdish-conflict-takes-toll-on-turkeys-image/>, 15.02.2012.
- Guthrie A., *Decoding Daesh: Why is the new name for ISIS so hard to understand?*, Free Word Centre (online), <https://www.freewordcentre.com/blog/2015/02/daesh-isis-media-alice-guthrie/>, 19.02.2015.
- Kaczorowski K., *Kurdyjskie starania o utrzymanie tożsamości kulturowej – przemiany politycznej reprezentacji Kurdów w Republice Tureckiej*, Kraków 2014.

- Kaczorowski K., *Praktyki językowe Kurdów w Turcji jako element obrony tożsamości kulturowej*, [w:] *Idee i myśliciele*, red. Ł. Trzciniński, K. Skowronek, Kraków 2014.
- Kongra-Gel Kurdistan Freedom and Democracy Congress (KADEK) Kurdistan Workers' Party (PKK)*, Global Security (online), <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/pkk.htm>.
- Kurdish Political Prisoner Leyla Zana Released After a Decade in Jail*, Democracy Now (online), http://www.democracynow.org/2004/6/10/kurdish_political_prisoner_leyla_zana_released, 10.06.2004.
- Kurdish rebels kill 26 Turkish soldiers in Hakkari*, BBC News (online), <http://www.bbc.com/news/world-europe-15363865>, 19.10.2011.
- Matusiak M., *Wielki Skok. Turcja pod władzą Erdoğan*, Warszawa 2015.
- Nieudany pucz w Turcji i jego następstwa*, OSW (online), <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2016-07-18/nieudany-pucz-w-turcji-i-jego-nastepstwa>, 18.07.2016.
- PKK steps up attacks in Turkey*, Hurriyet Daily News (online) <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=pkk-steps-up-attacks-in-turkey-2010-05-30>, 30.05.2010.
- Wasilewski K., *Nowa strategia Turcji w walce z Partią Pracujących Kurdystanu konsekwencje i szanse realizacji*, PISM (online), <http://www.pism.pl/publikacje/biuletyn/nr-83-1433#>, 01.12.2016.
- Wyniki wyborów parlamentarnych w czerwcu 2015 r.*, Najwyższa Komisja Wyborcza (online), <http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/SecmenIslemleri/Secimler/2015MV/D.pdf>, 18.06.2015.
- Wyniki wyborów parlamentarnych w listopadzie 2015 r.*, Najwyższa Komisja Wyborcza (online), <http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/SecmenIslemleri/Secimler/2015MVES/96-D.pdf>, 11.11.2015.
- Wyniki wyborów prezydenckich w 2014 r.*, Najwyższa Komisja Wyborcza (online), http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/HaberDosya/2014CB-Gecici-416_d_Genel.pdf, 23.08.2014.

Impossible Peace- Kurds in Turkey under AKP rule

Summary: The purpose of this article is a presentation of Turkey's state policy toward the Kurds, the Republic of Turkey's largest ethnic minority under AKP rule. The main point of reference is an internal situation in Turkey from the 2000s. The author points out the beginnings of the next stage of Kurdish-Turkish conflict taking into account the results of the presidential and parliamentary elections in 2014 and 2015 and Turkey's security policy after a failed *coup d'état* attempt on July 2016. This paper provides a new wave of political repression against

Kurds and discusses the Kurdish issue as one of the interests of the main regional powers including Turkey, Iran, Syria and Russian Federation. Finally the article indicates Turkey's military engagement role in Syrian Civil War and implicates this engagement on the situation of Kurds in Republic of Turkey and in the region. As a result of the analysis, author pointed out possibility to reinforce of Kurdish nationalism and support of the Kurds for PKK. The effect of the new anti-PKK strategy will probably be increased political polarisation. It is also probable that the PKK will intensify its actions. At the same time, the strategy may lead to the consolidation of the AKP's and Erdoğan's electorate, resulting in strengthening the government's position. In the regional dimension, the strategy requires an increase in Turkish actions on Iraqi and Syrian soil. Taking into account the relationship between PKK and PYD, Turkish military intervention in Syria and involvement in Iraq could lead to greater consolidation of Kurds in all three states. As an example for international relations, Turkey's tense relations with Iran, which is interested in preserving its influence over Iraq, and the central government in Bagdad may be further strained.

Keywords: Kurds, Turkey, Kurdish-Turkish conflict, AKP, Peace process.